

ונצואלה, ארץ אבותיו של סבי המרוקאי

סבי אלברטו מורנו היה מורה לעברית ופעיל ציוני בטנג'יר שבמרוקו. לכאורה מתבקש היה שבשנות החמישים יעלה לישראל עם רוב רובה של קהילת יהודי מרוקו. אך הוא בחר להגשים את אהבתו לעברית בוונצואלה, שם פעלה אגודה יהודית-ספרדית מאורגנת לעידוד ההגירה לארץ וזו

אביעד מורנו

לא הכרתי את סבי מצד אבי, אלברטו מורנו. הוא מת על שולחן הניתוחים בעיר קראקס שבונצואלה כבר בשנות השישים של המאה הקודמת.

ידעתי מסיפורים במשפחה שהוא היה פעיל ציוני במרוקו ושלט בשפה העברית. לא סתם שלט בה, אלא היה מורה לעברית. אולם הכל היה בגדר שמועה כי מעולם לא קראתי דבר שכתב בעברית. כמה מרגש היה למצוא לראשונה לפני כמה שנים "הוכחה", בעת שנברתי בארכיון הציוני המרכזי: מכתב בע"ברית רהוט, ששלח סבי בשנת 1950 למטה ההסתדרות הציונית העולמית בירושלים כדי להודיע על היוזמה לאיחוד הגופים הציוניים בעיר טנג'יר.

בתחתית המכתב חתם סבי "א. מורנו, המזכיר הכללי", ומראשיתו ניתן ללמוד כי היה המזכיר הכללי של סניף טנג'יר של "ההסתדרות הציונית בצרפת". כשלוש שנים לאחר מכן סבי כבר היגר לוונצואלה, לא לפני שהספיק לסייע בהעלאת מספר רב של נערים ונערות ממרוקו לישראל, כפי שלמדתי בשנים האחרונות.

כיצד מצא עצמו סבי, פעיל ציוני ממרוקו, בוונצואלה ולא בישראל? ומדוע דווקא בוונצואלה? על פניו התשובה קשורה לסיפורו האישי: סבי נולד בוונצואלה לאחר שסבו שלו היגר לשם במאה ה-19 ממרוקו כסוחר קפה, וכשבגר סבי הוא היגר מוונצואלה למרוקו ושימש בה מורה לעברית.

אולם הסיפור המשפחתי שלי לא יהודי.

כמאה שנים לפני גלי ההגירה המוסלמית המשמעותיים והמוכרים ממרוקו לאירופה שאנו עדים להם כיום, היו יהודי מרוקו מחלוצי ההגירה המודרנית ממדינה זו. אחת ממחוללות ההגירה אז היתה רשת בתי הספר היהודית-צרפתית של חברת "כל ישראל חברים", ששני סניפיה הראשונים בעולם הוקמו בצפון מרוקו בראשית שנות השישים של המאה ה-19. רבים מבוגרי הרשת, נע"רים בגיל העשרה, מצאו עצמם משתלבים כ"מהגרי עבודה" באמזונס הברזילאי והפי רואני, בערבות הארגנטיניות ובערי החוף הקריביות של ונצואלה.

כתוצאה מהקשרים המשפחתיים והקהילתיים שנרקמו בכמאה שנות הגיי"רה, קשה להפריז בחותם שהשאירה ההגירה שהחלה במאה ה-19 על התודעה האתנית של יהודי טנג'יר שבה פעל סבי באמצע המאה ה-20, כולל בקרב אלו שחזרו לעלות לישראל. לכולם היה קשר, ישיר או עקיף, לקהילות מחוץ למרוקו, דרך קרובי משפחה או מכרים, ומבעד לסיפורים שהתפשטו על ההגירה בקהילות המקומיות בצפון מרוקו. ונצואלה, שתעשיית הנפט שלה פרהה

בית הכנסת "תפארת ישראל" בקראקס, ונצואלה. הרשת הקהילתית בוונצואלה התחרת בעלייה הממוסדת לישראל

צילום: Auxe84

צואלה והשתלב בתפקידי מפתח בקהילה המקומית ובפיתוח השיח הציוני בה, בתקופה בה הרשת האתנית-יהודית הציונית שגשגה במדינה זו. כשעוד ועוד יהודים הרהרו בהח"לטה להגר ממרוקו לקראת עצמאותה, כש"ברקע פעילותם של שליחי עלייה בטנג'יר, נהפכה הרשת הקהילתית בוונצואלה לכוה של ממש שהתחרה בעלייה הממוסדת מצפון מרוקו בחסות מדינת ישראל.

ההגירה ממרוקו לוונצואלה הונעה משיקולים כלכליים ומשפחתיים "אוני" ברסליים, אך גם לבשה סממנים אתניים יהודיים. בשלהי שנות החמישים מנתה האגודה כחמישים חברים ובשנים שלא"חר מכן הצטרפו אליה עוד מאות חברים. ב-1973 סיעה קרן קליטת הגירה, שהקימה האגודה, למהגרים יהודים ממרוקו שהתק"שו למצוא תעסוקה, ומנהיגיה הפעילו את קשריהם עם שלטונות ונצואלה כדי להקל בהיבט הביורוקרטי.

קיומה של רשת מהגרים שכזו דירבנה לבסוף גם את הגירתו של נשיא סניף הפ"דרציה הציונית בטנג'יר, ד"ר עקיבא בן

בוונצואלה היה ביכולתו למצוא תעסוקה ההולמת את הכשרתו הציונית במרוקו. הוא החל את דרכו כנוטריון המתרגם מספרדית לעברית, ולאחר מכן היה מורה לעברית ב"הרצל ביאליק" ולבסוף לאחד ממנהליו. מוטב היה לו "לתרגם" את נטייתו הציונית ואף את שליטתו בעברית לשאיפות הגירה לוונצואלה ולא לישראל, וזאת בגלל העדר רשת קהילתית מקבילה בישראל הצעירה. היכרותו עם עולים רבים, תלמידיו לשע"בר, השפה אותו ביתר שאת להבנת מציאות הקליטה הבעייתית שבה עלול להתקל ביישראל, במיוחד לאחר שביקר בישראל בשנת 1951.

בשנים אלו "הקהילה הישראלית (היהודית-ספרדית) בוונצואלה", אגודה שהוקמה ב-1930 בעיקר על ידי מהגרי עבודה יהודים ממרוקו שביקשו לחזק את זהותם האתנית, שבה למלא תפקיד חשוב בעידוד ההגירה היהודית ממרוקו. על רקע האוריינטציה הציונית של הקהילה היהודית הכללית בוונצואלה, נשורה הזהות המר"קאית בוז הציונית-יהודית. סבי בחר בוונ-

הראש, שפעל בו לצד סבי בשנות החמישים. הוא אמנם נשאר במרוקו ובה פעל כרופא עד 1973, אך מכלול שיקולים שכללו אפשרות להשתלב בקהילה בוונצואלה הכריעו את הכף והוא בחר להצטרף לבני משפחתו ומי כריו בוונצואלה. ב-1984 היה ד"ר בן-הראש לנשיא אגודת "הקהילה הישראלית בוונצואלה".

סבי היה פעיל ציוני בטנג'יר, עיר בצפון מרוקו שזכתה למעמד "בינלאומי", כלומר לחסות של כמה מעצמות אירופיות שהת"ערבו בענייניה. במאה ה-19 שימשה העיר כזירת הסחר הבינלאומי והדיפלומטיה המרכזית של מרוקו, על רקע התעצמותה הפוליטית והכלכלית של אירופה. יהודים מארצות האסלאם שהיגרו, כמו סבי, אל ארצות אירופה ולאמריקה הצפונית והדי"רומית נתפשים בשיחים האקדמיים והצי"בוריים השגורים ככאלו שהגירתם נבעה משיקולים כלכליים-פרגמטיים "אוניבר"סליים" שקשורים לתהליכי "המודרניזציה האירופית" שעברו ולשפות הקולוניאליות שרכשו.

נסיונות הגירה שכאלו נתפשות כשונות מנסיונות עלייתם של "המוני העם" מקרב יהודי ארצות האסלאם לאחר 1948. האחרון נות נתפסות כקשורות בחבל טבורן להקשר הפוליטי המידי, כלומר לסכסוך היהודי-ערבי המתגלע ולמתחים העדיתיים הפנים-יהודיים במדינת ישראל. לפיכך הדיון הרווח בנסיבות העלייה נע על הרצף שבין ראית העולים כציונים "שורשיים", שהעלייה היא כמיהה היסטורית שהתממשה לאחר הקמת המדינה, ולעיתים ישועתם מנחת זרועם של משטרים אסלאמיים פאן-ערביים, ובין תפ"י שתם כקורבנותיו של מפעל העלייה הציוני (האשכנזי) שהוליד אותם שולל ועקר אותם ממקומם הטבעי.

אולם בעוד שמדיניות העלייה של יש"ראל הכתיבה מגמות כאלה ואחרות, כמו בעת "מבצע יכין" להעלאת יהודי מרוקו בין 1961-1964, שבו עלו כחמישים וחמישה אחוזים מיהודי מרוקו, הניעה רשת ההגיי"רה הקהילתית בת כמאה השנה את העלייה וההגירה היהודית מטנג'יר ומשאר ערי צפון מרוקו לכיוון אחר - אפילו בקרב הפעילים הציונים שבאזור.

שיעור נכבד מקרב יהודי טנג'יר עלו לישראל עד לשנות התשעים, גם אם בשנים הראשונות לגלי העלייה המשמעותיים מצ"פון אפריקה העדיפו רובם, לרבות הפעילים הציוניים שבהם, להגר ליעדים אחרים או להישאר במרוקו. סבי נולד בוונצואלה, היה לפעיל ציוני בטנג'יר שבמרוקו ומת בארץ הולדתו. אבי נולד במרוקו, התחנך בחינוך ציוני בוונצואלה ועלה בתמיכתו של סבי לישראל בעודו בן 13. ואני, כותב ממקום הולדתי ומושבי בישראל.